

Cintula, Igor

Jan Mukařovský a přednášky o epice

Opera Slavica. 2024, vol. 34, iss. 1, pp. 168-172

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2024-1-20>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80575>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20240913

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Jan Mukařovský a prednášky o epike

MUKAŘOVSKÝ, J.: *Přednášky o epice*. Ed. O. Sládek. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, 250 s. ISBN 978-80-7658-040-4.

Vedúceho predstaviteľa českého štrukturalizmu a spoluzakladateľa Pražského lingvistického krúžku Jana Mukařovského (1891 – 1975) v česko-slovenskom literárnovednom prostredí azda netreba bližšie predstavovať. Aspekty jeho bádateľskej aktivity najmä v oblasti estetickej funkcie či sémantiky literárneho diela mapujú rôzne zdroje odbornej literatúry. Meno akademika je neodmysliteľne spojené taktiež s jeho pedagogickou činnosťou na Univerzite Karlovej v Prahe i Univerzite Komenského v Bratislave, kde mu za vedeckú a pedagogickú činnosť, ktorou podnetne zasiahol do konštituovania novodobého slovenského literárnovedného myslenia, bol dňa 24. októbra 1968 udelený čestný doktorát filozofických vied. V roku 2015 tohto koryfeja literárnej vedy znovu pripomenul titul *Jan Mukařovský. Život a dílo*, ktorý edične pripravil Ondřej Sládek. Po krátkej odmlke bola v roku 2021 vydaná ďalšia publikácia – svojou obsahovou skladbou azda ešte zaujímavejšia – s názvom *Jan Mukařovský. Přednášky o epice*, ktorej editorom je opäť O. Sládek.

Predmetná publikácia zahŕňa tri prednášky J. Mukařovského o epike zo začiatku tridsiatych rokov minulého storočia, formulované ako „přehledy nebo úvody do konkrétní problematiky“¹. V prvej, s názvom *Epika, její podstata a druhy*, ktorú Mukařovský prednášal českým študentom v zimnom semestri ak. r. 1932/33², pomerne detailne predstavuje a charakterizuje jednotlivé zložky epiky, ako dej, priestor, poukazuje na dôležitosť opisných prvkov a ich funkcie i nevyhnutnosť prítomnosti rozprávača. V logicky formulovanom prednese je citeľná snaha akademika odpovedať poslucháčom na elementárne otázky, týkajúce sa predmetnej témy, t. j. čo je to epika a jej podstata, ako ju môžeme definovať, aké sú primárne znaky epického textu. Nemalú pozornosť venuje vzájomným vzťahom v triáde epika – lyrika – dráma, ale aj funkcii a hodnote v literárnych dielach. Konštatuje, že v literárnom

- 1 Konceptiu jeho prednášok približuje O. Sládek: „Mukařovský postupoval tak, že najprve obecné charakterizoval a vymezil zkoumaný předmět, následně představil jeho aktuální stav v širším kontextu soudobého estetického nebo literárního bádání. Bylo-li nutné, doplnil toto hledisko o přehled nejvýznamnějších historických koncepcí. Teprve poté přistoupil k vysvětlení svého vlastního pojetí. Stejně tak tomu bylo i v případě jeho přednášek o epice“ (SLÁDEK, O.: *Epika v pohledu Jana Mukařovského*. In: *Jan Mukařovský. Přednášky o epice*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, s. 217).
- 2 Prednášky na UK v Bratislave sa realizovali vždy o jeden semester neskôr.

texte, „tedy v díle, které je sestaveno jako dílo umělecké, převládá hodnota a funkce estetická“³, čím – zrejeme nie tak úplne náhodou – otvára otázku estetických hodnôt, ukrytých v dielach umeleckej literatúry a ich možnej variabilnej interpretácii. Súčasný český literárny bádateľ J. Dohnal, analyzujúci hodnoty ako organizačný princíp literárneho diela, poukazuje na fakt, že z pohľadu recipienta „za ‚estetičtější‘ mohou být považována díla, které inklinují k zobrazení námi sdílených hodnot a hodnotových soudů (o čemž nezřídka svědčí praxe literární kritiky i literární historie), zatímco za ‚méně esteticky hodnotná‘ mohou být označena díla kontroverzní, anebo nesoucí jiné než vnímatelem/interpretátorem sankcionované hodnoty“⁴. Analytická práca J. Dohnala tak potvrdzuje tézu Mukařovského z konca roku 1932, a síce, že samotná otázka „hodnoty může být i při uměleckém díle leckdy složitá“⁵.

V letnom semestri ak. r. 1932/33 odznela na pražskej univerzite druhá prednáška s názvom *Román a novela*. Avšak ako poznamenáva sám Mukařovský, nie v zmysle, „že by byla závislá na tom, co jsem říkal v minulém semestru. Ale proto, že je, řečeno, druhou tváří téhož obličej [..] jestliže jsme v minulém semestru probrali noetiku epiky, tedy viděli epiku abstraktně, chtěl bych vám ji v těchto přednáškách ukázat konkrétně, její jednotlivé problémy viděné zblízka a diferencované individuálními příklady“⁶. Napriek tomu, že sa Mukařovský svojim poslucháčom spočiatku prihovára slovami „prosím, abyste ode mne nečekali úvodem definici románu a novely“, predsa len poukazuje na základné rozdiely (okrem rozsahu) týchto dvoch žánrov epiky, čo umožňuje zjednotiť si nami už prijatú definíciu s tou Mukařovského a ďalej s ním „v jednej linii“ nahliadať na problematiku. Pozornosť sa v prednáške zameriava na kategóriu deja, času či rozprávača, ktorého akademik vníma ako špecifický subjekt – tzv. „vypravovateľa“ – epického príbehu. „Onen subjekt, který v každém umění pociťujeme jako subjekt znak dávající, je ten, o kterém mluvíme, pravíme-li o epice, že v ní vždy je přítomen jako samozřejmý předpoklad ten, kdo dílo dává. Ale tento subjekt není ještě vypravovatelem ve vlastním slova smyslu. O přítomnosti vypravovatele může být řeč teprve tehdy, jestliže je přímo v díle samém nějak naznačena osoba, která děj nám staví před oči. Toto naznačení, toto uvedení vypravovatele se může ovšem

3 MUKAŘOVSKÝ, J.: *Přednášky o epice*. Ed. Ondřej Sládek. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, s. 10

4 DOHNAL, J.: *Proměny modelu světa v ruské próze na přelomu XIX. a XX. století*. Brno: Muni Press, 2012, s. 34

5 MUKAŘOVSKÝ, J.: *Přednášky o epice*. Ed. Ondřej Sládek. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, s. 54. Pre úplnosť dodajme, že ani dnes nemá hodnota v literatúre a literárnej vede jednotnú charakteristiku, naopak, doteraz – ako inter alia pripomína I. Pospíšil – predstavuje „heterogenní, vnitřně rozeklaný celek, má relační charakter, jež souvisí s částmi, disciplínami, přístupy literární vědy na straně jedné a s charakterem literárního artefaktu na straně druhé“ (POSPÍŠIL, I.: *K teorii ruské literatury a jejím souvislostem*. Brno: MuniPress, 2013, s. 75).

6 Ibidem, s. 94

stát mnoha způsoby“⁷. Klúčovú pozíciu má v prednáške kategória (epickej) reči, ktorá je rozdelená na niekoľko typov. Prevažne teoretické poznatky prvej prednášky sú tu demonštrované citáciami vybraných literárnych diel, pomocou ktorých Mukařovský svoje tvrdenia podporuje a súčasne i v „praxi“ poukazuje na naratívne prostriedky a kompozičné postupy používané v epike.

V prednáške *Podstata epiky* s podtitulom *Úvaha fenomenologická* Mukařovský v koncentrovanej podobe predstavuje a dopĺňa niektoré svoje predchádzajúce tvrdenia k danej problematike. Táto prednáška je pomerne bohatá na rôznorodé grafy, náčrty a schémy, pomocou ktorých sa deskriptívne zobrazuje to, čo je v prednáške objasňované slovami. Mukařovský sa dotýka i teleologického zamerania epiky (dejového napätia), vznikajúceho „ve chvíli, kedy nejaký fakt je tak vzdálen od faktu predchádzajúceho, že príčinné spojenie není v prvej chvíli najevo“⁸, avšak hlavnú pozornosť sústreďuje na možnosti ukončenia epického diela, nakoľko v jeho pohľade „je koniec chápaný, pociťovaný ako bod, ke ktorému vypravovanie smeruje“⁹. Na príklade úryvkov vzorových literárnych diel sú tu demonštrované uvádzané kompozičné postupy, ktorými sa môže ukončiť novela či román. V tejto súvislosti je zrejmé, ako poznamenáva Mukařovský, že „román má ukončení víc – každá kapitola do jisté míry [je] samostatné vypravovanie (v tom podstata románu – zřetelně je to vidět na románu jako *Don Quijote*) –, a proto také každá kapitola má své ukončení“¹⁰. Hypoteticky by sme mohli akademikovi oponovať tvrdením, že nevyhnutne nemusí byť v každej kapitole prítomné rozuzlenie dejovej zápletky a jej ukončenie. Mukařovský však myslel aj na takúto situáciu, poukazujúc na to, že v takom prípade „bývá vždy ukončení popisným motivem atp. Například Turgeněv, *Otcové a děti*, konec II. kapitoly“¹¹, čo ihneď aj potvrdzuje citovaným úryvkom diela.

Platná pre všetky tri prednášky je logickosť a zrozumiteľnosť výkladu, a to napriek tomu, že Mukařovský počas prednášok často „vstupuje“ do zložitej polemiky napr. s Hegelom, Tolstým, Nietschem, Aristotelom, Viëtorom, Herderom či Zelinským, teda tými, ktorí sa k epike tak či onak už skôr vyjadrili a podieľali sa na jej predchádzajúcom terminologickom uchopení. Rozsah svedomito vykonanej a kontinuálnej práce editora O. Sládka dokumentuje ním predkladaná prípadová štúdiá *Epika v pohľedu Jana Mukařovského*, v ktorej podáva náčrt historických súvislostí, predchádzajúce alebo sprevádzajúce uvádzané prednášky. Berúc do rúk publikáciu by sa spočiatku mohlo zdať zvláštne jej kompozičné zaradenie v publikácii ako doslovu, zatiaľ čo samotné

7 Ibidem, s. 101

8 Ibidem, s. 175

9 Ibidem.

10 Ibidem, s. 200

11 Ibidem.

přednášky (hoci tvoria „jadro“ publikácie) sú predkladané in medias res. Úmysel O. Sládka je možné pochopiť a akceptovať, t. j. úvodom neodpútať recipienta od podstaty veci – prednášok J. Mukařovského, na ktoré celi, berúc si do rúk publikáciu. V texte jednotlivých prednášok môžeme pozorovať striedanie tzv. akademického plurálu s prejavmi autorskej myšlienky priamo v prvej osobe singuláru. Nepôsobí to však rušivo a zároveň sa tým navodzuje pocit bezprostrednej prítomnosti na prednáške akademika, ktorá ale odznela pred viac ako 90. rokmi. Súčasne to nemôže prekvapiť, nakoľko „o přednáškách obsažených v této knize lze souhrnně říci, že Mukařovský nepočítal s jejich publikací. Šlo o písemné podklady, které měl připravené k přednesu“¹². Hoci sa v doslove uvádza, že niektoré pasáže Mukařovského prednášok si vyžadovali rekonštrukciu ich pôvodnej podoby, úsilie O. Sládka zachovať autentickú podobu rukopisu predkladaných prednášok oceňujeme, nakoľko umožňujú nahliadnúť do mysle a uvažovania akademika.

Potenciálny prínos publikácie *Jan Mukařovský. Přednášky o epice* je nepopierateľný, a to nielen vzhľadom k tomu, že „přednášky jsou celkově vzato dokladem, dokumentem určité fáze myšlení Jana Mukařovského o epice. Jako k dokumentu, nesporně stále velmi inspirativnímu, bychom k němu měli také přistupovat“¹³, ale aj tým, že prvé dve uvedené prednášky sú publikované vôbec po prvýkrát¹⁴. Nakoľko si v roku 2025 pripomenieme 50. výročie úmrtia J. Mukařovského, možno predpokladať, že táto publikácia prispeje k podnetnej diskusii a prinesie nové inšpirácie k bádateľskej činnosti v oblasti epiky a jej žánrov. Obsahovou skladbou patrí recenzovaná publikácia právom do zlatého fondu nielen českej, ale i svetovej literárnej vedy, je poctou akademikovi z česko-slovenského prostredia, ktorý, ako dokazuje publikácia, inšpiruje dodnes.

Igor Cintula

Literatúra:

DOHNAL, J.: *Proměny modelu světa v ruské próze na přelomu XIX. a XX. století*. Brno: Brno: Muni Press, 2012, 178 s. ISBN 978-80-210-5943-6.

12 SLÁDEK, O.: Epika v pohledu Jana Mukařovského. In: *Jan Mukařovský. Přednášky o epice*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, s. 231

13 Ibidem, s. 226

14 Text tretej prednášky *Podstata epiky. Úvaha fenomenologická* bol publikovaný začiatkom 90. rokov 20. storočia v edičnej úprave Miroslava Procházky (MUKAŘOVSKÝ, J.: *Podstata epiky. Úvaha fenomenologická*. Ed. Miroslav Procházka. In: PROKOP, D. (ed.): *Studie o Janu Mukařovském. Sborník statí ke 100. výročí narození*. Praha: Karolinum 1991, s. 125 – 147)

MUKAŘOVSKÝ, J.: *Přednášky o epice*. Ed. Ondřej Sládek. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, 250 s. ISBN 978-80-7658-040-4.

MUKAŘOVSKÝ, J.: Podstata epiky. Úvaha fenomenologická. Ed. Miroslav Procházka. In: PROKOP, D. (ed.): *Studie o Janu Mukařovském. Sborník statí ke 100. výročí narození*. Praha: Karolinum 1991, s. 125 – 147.

POSPÍŠIL, I.: *K teorii ruské literatury a jejím souvislostem*. Brno: MuniPress, 2013. 265 s. ISBN 978-80-210-6216-0.

SLÁDEK, O.: Epika v pohledu Jana Mukařovského. In: *Jan Mukařovský. Přednášky o epice*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, s. 215 – 228. ISBN 978-80-7658-040-4.

About the author

Igor Cintula

Matej Bel University, Faculty of Arts, Department of Slavic Languages, Banská Bystrica, Slovakia

igor.cintula@umb.sk

<https://orcid.org/0000-0001-6740-9669>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

<https://doi.org/10.5817/OS2024-1-21>

Jiří Weil jako novinář, kritik, spisovatel i odborný znalec Gogolova díla

WEIL, J. – KITTLOVÁ, M. (ed.) – HELLER, Jan M. (ed.): *Gogol a anglický román 18. století: srovnávací studie*. Praha: Triáda, 2023, 167 s. Spisy Jiřího Weila. Delfín. ISBN 978-80-7474-358-0.

Nakladatelství Triáda se pustilo do poměrně rozsáhlého projektu a postupně vydává všechny spisy Jiřího Weila, známého hlavně jako autora románů, z nichž asi nejznámější jsou *Moskva-hranice* nebo *Život s hvězdou*. Ještě dříve než spisovatelem